

Petr Blažek

HAPPENINGEM PROTI TOTALITĚ

Společnost
za veselejší současnost
v roce 1989

Ústav pro studium totalitních režimů

ARGO

Petr Blažek
HAPPENINGEM PROTI TOTALITĚ
Společnost za veselejší současnost v roce 1989

Vydal Ústav pro studium totalitních režimů,
Siwecova 2, Praha 3, Česká republika, www.ustrcr.cz
a nakladatelství Argo, Milíčova 13, Praha 3,
Česká republika, www.argo.cz,
v roce 2022 jako svou 5 020. publikaci.

Na obálce je použita fotografie Luboše Kotka
z happeningu „Veselá bezpečnost“, který se
15. srpna 1989 uskutečnil v ulici Na Příkopě.

Návrh obálky, grafická úprava a sazba
Daniela Danielová.
Odpovědná redaktorka Ivana Tomková (Argo).
Technický redaktor Milan Dorazil.
Redakce Marie Bernardová (ÚSTR).
Jazykové korektury Jakub Fráňa.
Summary Coilin O'Connor.
Vydání první.
Vytiskla tiskárna Těšínské papírny.

ISBN 978-80-7516-011-9 (ÚSTR)
ISBN 978-80-257-3917-4 (Argo)

Naše knihy distribuuje knižní velkoobchod Kosmas
Sklad: Za Halami 877, 252 62 Horoměřice
Tel.: 226 519 383, fax: 226 519 387
E-mail: odbyt@kosmas.cz
www.firma.kosmas.cz
Knihy je možno pohodlně zakoupit v internetovém
knihkupectví www.kosmas.cz

Miroslavu „Kamilovi“ Černému

OBSAH

Úvodem	9
Předmluva (Luboš Rychvalský)	10
Happening	12
Karneval revoluce	22
Revoluční rok	34
Běh za politické vězně	50
Stříhání železné opony	74
Osvícený prokurátorek	78
Pieta za čínské studenty	82
Lodičky	94
Veselá bezpečnost	96
Modrá velryba	112
Píseček	120
Pražská zeď	122
Skansen totality	130
Zábavné estrády	134
Závěrem	142
Seznam použitých pramenů a literatury	148
Seznam zkratk	153
Jmenný rejstřík	154
Summary	156

PODĚKOVÁNÍ

Na vzniku této knihy se podílela řada lidí. Největší poděkování patří kronikáři Společnosti za veselejší současnost Miroslavu „Kamilu“ Černému, který mi zpřístupnil svůj archiv a pomáhal mi také s jeho digitalizací. Většina fotografií a dokumentů otištěná v této knize pochází z jeho sbírek. Jsem mu také vděčen za jeho vzpomínky, stejně jako Luboši Rychvalskému (děkuji také za předmluvu), Petru Paynovi, Jiřímu Gruntorádovi, Vojtěchu Pokornému, Janě Netopilové, Ondřeji Černému, Davidu Černému a Stanislavu Pencovi. Stejně jako u dalších knih jsem využil výsledků trpělivé práce Jiřího Gruntoráda a jeho kolegů z knihovny samizdatové a exilové literatury Libri prohibiti. Velmi děkuji za poskytnuté fotografie Tomki Němcovi, Lubomíru Kotkovi, Janu Šibíkovi, Jiřímu Wolfovi, Stanislavu Pencovi a dalším autorům. Rovněž děkuji redaktorce Marii Bernardové a nakladatelství Argo, které tuto knihu vydalo společně s Ústavem pro studium totalitních režimů.

ÚVODEM

Přestože pouliční happeningy Společnosti za veselejší současnost patří mezi nejznámější veřejné opoziční projevy v posledním roce komunistického režimu v Československu, nestaly se doposud na rozdíl od aktivit jiných „nezávislých iniciativ“ tématem žádné historické monografie či kritické edice dokumentů. Tato kniha se snaží napravit tuto absenci a představuje poprvé všechny akce Společnosti za veselejší současnost na základě archivního výzkumu a rozhovorů s pamětníky. Publikace obsahuje záměrně řadu fotografií, neboť přibližují jejich atraktivní vizuální podobu a vypovídají o dobové atmosféře, ve které se odehrály.

Jako uvedení do širšího kontextu jsou v první kapitole představeny stručné dějiny happeningu jakožto uměleckého fenoménu druhé poloviny dvacátého století.¹ V další části je popsáno využívání politického happeningu při opoziční činnosti na konci osmdesátých let v sovětském bloku se zaměřením na akce polské Pomerančové alternativy. Podobně jako Společnost za veselejší současnost proslula zejména ve Vratislavi pouličními akcemi, ve kterých zesměšňovala vládnoucí režim pomocí divadelních postupů, recese a svérázného humoru. Obě uskupení byla součástí nové vlny opozičních skupin, které se v druhé polovině osmdesátých let objevily v mnoha státech sovětského bloku. Výrazným způsobem spoluvytvářela karneval revoluce, jak nazval z jejich perspektivy poslední fázi komunistických režimů v tomto

prostoru americký historik Padraic Kenney.² V samostatné kapitole je věnována pozornost politické a společenské situaci v Československu a roli opozičního hnutí při pádu komunistického režimu v roce 1989.

V další části knihy jsou přiblíženy všechny happeningy Společnosti za veselejší současnost, které uspořádala v roce 1989. Tato část publikace je koncipována jako koláž autorského textu, dobových dokumentů různé provenience a fotodokumentace, která je vzhledem ke zmíněnému charakteru akcí Společnosti za veselejší současnost zásadní. Chronologický výklad její činnosti zachycuje přibližně sedm měsíců z posledního roku komunistického režimu v Československu.

Autor při psaní této knihy využil své předchozí texty o opozičním hnutí v Československu a v Polsku na konci osmdesátých let 20. století, které publikoval v časopisech a ve sbornících. Pro potřeby této publikace je výrazně přepracoval.³

1 Autor vycházel zejména z monografie Pavlíny Morganové. Srov. MORGANOVÁ, Pavlína: *Akční umění*. Nakladatelství J. Vacl. Olomouc 2009.

2 KENNEY, Padraic: *Karneval revoluce: Střední Evropa 1989*. BB/art, Praha 2005.

3 Srov. BLÁŽEK, Petr: Dejte šanci míru! Pacifismus a neformální mírové aktivity mládeže v Československu 1980–1989. In: VANĚK, Miroslav a kol.: *Ostrůvky svobody: Kulturní a občanské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu*. Votobia – ÚSD AV ČR, Praha 2002, s. 11–107; BLÁŽEK, Petr: Typologie opozice a odporu proti komunistickému režimu. Přehled koncepcí a limity bádání. In: TÝŽ (ed.): *Odpor a opozice proti komunistickému režimu v Československu 1968–1989*. FF UK v Praze – Dokořan, Praha 2005, s. 10–24; TÝŽ: Strategie karnevalových hnutí. *Týdeník A2*, roč. 2, č. 12 (2005), s. 8; TÝŽ: Opozice v Československu před pádem komunistického režimu v listopadu 1989. In: JÁŠEK, Peter (ed.): *20. výročí nežnej revolúcie. Zborník z vedeckej konferencie. Bratislava 11.–12. 11. 2009. Ústav pamäti národa*, Bratislava 2010, s. 128–137; BLÁŽEK, Petr: Vedení KSČ a opoziční hnutí na konci 80. let. In: BLÁŽEK, Petr – PAŽOUT, Jaroslav (eds.): *Dominový efekt. Opoziční hnutí v zemích střední Evropy a pád komunistických režimů v roce 1989*. ÚSD AV ČR, Praha 2013, s. 153–160; BLÁŽEK, Petr: Happeningem proti totalitě: Společnost za veselejší současnost v roce 1989. *Paměť a dějiny*, roč. 8, č. 3 (2014), s. 12–23; TÝŽ: Zamatová revolúcia. Československo a pokojný prechod k demokracii. *Historická revue*, roč. 30, č. 11 (2019), s. 52–56; KAMIŇSKI, Łukasz – BLÁŽEK, Petr – MAJEWSKI, Grzegorz: *Hranicím navzdory: Příběh Polsko-československé solidarity*. ÚSTR, Praha 2017.

PŘEDMLUVA K MILÝM ČTENÁŘŮM

Luboš Rychvalský

Pokud držíte v ruce tuto knihu a není ohořelá, potrhaná a zaprášená, znamená to, že se naplnily mé sny a naděje, že současnost může být veselejší.

Předmluva k vydání knihy o SVS se mi píše těžko v době, kdy je světový řád paralyzován cynickým teroristou Putinem. A stále netušíme, co má za lubem, jaké jsou jeho cíle a jak daleko ho necháme dojít.

Dne 1. května 1989 jsme s Bárrou Štěpánovou a Petrem Paynem započali kontinuální protest proti nespravedlnosti. Řekli jsme si, že pokud proběhneme třídou Politických vězňů za osvobození politických vězňů a nezatkou nás druhý den, budeme běhat tak dlouho, dokud bude ve věznici jediný člověk, zavřený za své názory. Vymysleli jsme i heslo „dnes běžíme my za vás, zítra poběžíte vy za nás“ a založili nezávislý a otevřený spolek Společnost za veselejší současnost. A já jsem se jmenoval prezidentem SVS. Když poté na Hlasu Ameriky

Prezident SVS Luboš Rychvalský
na happeningu „Veselá bezpečnost“,
15. 8. 1989 (foto: Luboš Kotek)

ve večerních zprávách zazněla slova Ivana Medka o proběhnuvších aktivistech Společnosti za veselejší současnost ulicí Politických vězňů, za osvobození politických vězňů, čekali jsme, kdy si pro nás StB přijde. Policajti nepřišli. Zato druhý den přišli odvážní spoluobčané na roh Petschkova paláce a odtud jsme v pět odpoledne vyběhli a běželi až dolů k hlavní poště. Tam jsme napsali na korespondenční lístky pozdravy a vzkazy na adresy věznic, kde byli naši občané vězněni za politické názory, a z pošty je odeslali. Každý den přicházelo více a více běžců. Přicházeli i odvážní dobrovolníci, kteří nám pomohli natisknout samolepky, letáčky, pomáhali s distribucí aktuálního adresáře politických vězňů, a tou ulicí jsme běhali vskutku každý den. Několikrát nás bezpečnostní složky napadly nebo jsme byli perlustrováni, ale běh přerušen nebyl.

Naše vize se nakonec naplnily. Nad očekávání. Mezi běháním jsme stihli i několik resistických, ale také vážných happeningů, vždy tam, kde se ostatní nezávislá občanská uskupení zdržovala komentářů k situaci nebo jen vydala tiskové prohlášení...

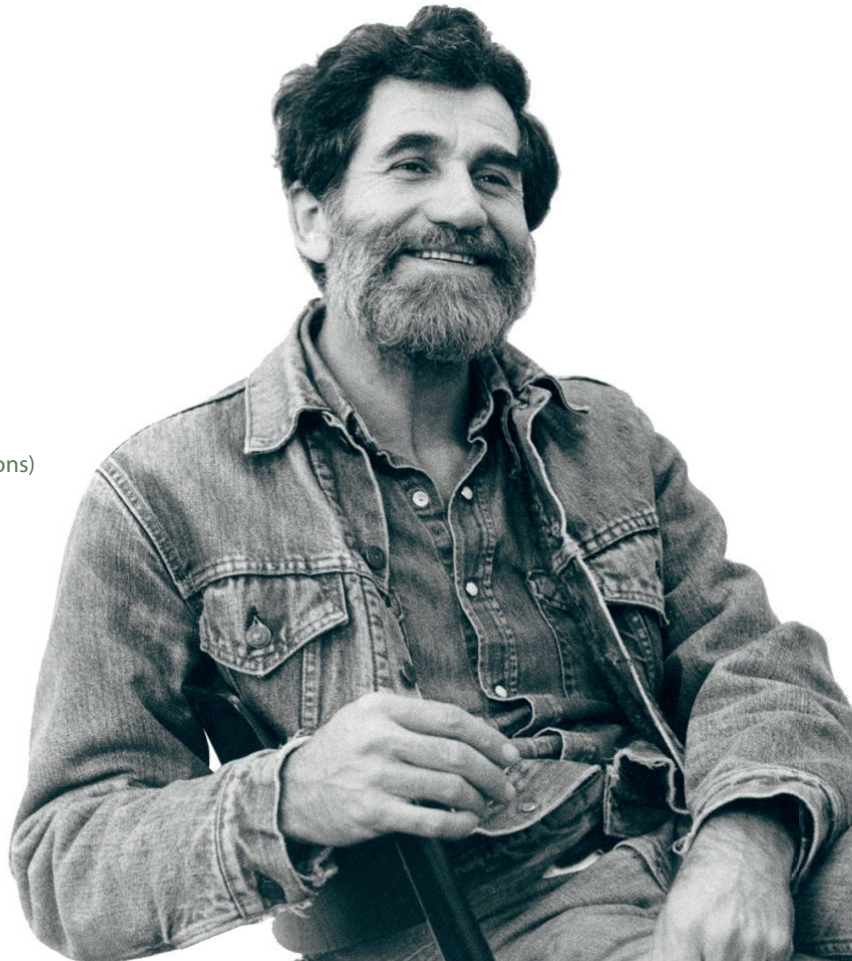
Přišel listopad 1989 a s ním i odvážný projekt, který jsme nikdy nedokončili. Bezpráví, skanzen totality. Původní myšlenka byla založit v obci Bezpráví skanzen, kam by byly odvezeny a odváženy sochy diktátorů a sochy symbolů totalitních režimů. V přírodním prostředí obce Bezpráví by byly symboly ponechány zubu času, a jak by obrůstaly mech a kapradím, staly by se tichou a strážidelnou připomínkou těžkých časů... Tento projekt by však přerostl myšlenku nezávislého hnutí, a tak jsme se omezili na položení základního kamene tohoto skanzenu 9. prosince 1989 v předvečer Dne lidských práv. Poté jsme činnost Společnosti za veselejší současnost postupně omezili a utišili. Nechtěli jsme se stát marketingovým nástrojem.

Skanzen totality vzal čas, ale současnost může být veselejší vždy, věřím, že právě v této knize můžete najít inspiraci.

Tak za veselejší!

HAPPENING

Počátky happeningu jako umělecké formy sahají do poloviny 20. století, kdy tento termín poprvé použil americký umělec Allan Kaprow. V říjnu 1959 připravil pro galerii Reuben v New Yorku proslulou výstavu, kterou představovalo celkem osmnáct happeningů v šesti místnostech. Allana Kaprowa výrazně ovlivnilo dílo uměleckého teoretika Johna Deweye, zejména kniha *Art as Experience* (Umění jako zkušenost), která vyšla v roce 1934. Navazoval také na tradici prvních avantgardních směrů, především futurismu, dadaismu a surrealismu. Dlouhodobě spolupracoval s hudebním avantgardním skladatelem Johnem Cagem, který byl jeho učitelem na New School for Social Research

v New Yorku. Malíř Allan Kaprow postupně přešel od koláží k vytváření enviromentů (*enviroments*), instalací zaplňujících celé místnosti. Později je oživil akcemi diváků, které nazval *happenings* (*happenings*).⁴

Allan Kaprow ve svých textech několikrát popsal, co přesně rozumí pod slovem *happening*. V roce 1966 vyšla jeho studie *Some Recent Happenings* (Některé nedávné *happenings*), v níž popsal tento termín velmi široce a otevřeně jako „asambláž událostí, předváděná či vnímaná ve více časech a místech. Jeho materiální prostředí mohou být vytvářena buď uměle, nebo přebírána z toho, co je po ruce, eventuálně nepatrně pozměněna; také jeho aktivity mohou být vynalézavé anebo zcela všední. *Happening* se na rozdíl od jevištní hry může přihodit v obchodním domě, za jízdy na silnici, pod

kupou hadrů, v přítelově kuchyni, a to buď najednou, anebo postupně. *Happening* je prováděn na základě plánu, ale bez zkoušek, posluchačů a repríz. Je uměním, ale zdá se, že je blíž životu.“⁵

Zakladatel uměleckého *happeningu* postavil důraz na kolektivní dílo a aktivní roli diváků, kteří se stávají spoluvůrcem díla. Základem bylo rozbití bariéry mezi nimi a účinkujícími.⁶ Hlavním vývojovým proudem tohoto myšlení se stalo konceptuální umění, které přinášelo zcela nezvyklé tendence vybočující z ustálených představ. Umělecké dílo mohlo mít jakýkoliv námět či formu a také mohlo být realizováno jakýmkoliv prostředky.

4 MORGANOVÁ, Pavlína: *Akční umění*. Nakladatelství J. Vacl. Olomouc 2009, s. 9–12.

5 KAPROW, Allan: *Some Recent Happenings*. Great Bear Pamphlet, Something Else Press, New York 1966, s. 5. Překlad citován podle BURDA, Vladimír: „*Happening ve smýčce*“. *Výtvarná práce*, roč. 16, č. 15 (1968), s. 1.

6 FOSTER, Hal – KRAUSS, Rosalind – BOIS, Yve-Alain – BUCHLOH, Benjamin – JOSELIT, David: *Umění po roce 1900: modernismus, antimodernismus, postmodernismus*. Slovart, Bratislava 2007, s. 490.

Fotografie z *happeningu* Allana Kaprowa „*Household*“, 1964 (*How To Make a Happening*)

Na počátku šedesátých let vzniklo v USA z iniciativy George Maciunuse umělecké hnutí Fluxus. Pro toto uskupení bylo nezvyklé propojování různých uměleckých stylů a forem. Jeho členem se v polovině šedesátých let stal také průkopník pouličního happeningu (v jeho podání „demonstrace“) v Československu Milan Knížák a jeho umělecká skupina Aktual.⁷ K nejproslulejším pražským akcím patřila již v roce 1964 uskutečněná „Procházka po Novém Světě: Demonstrace na všechny smysly“. Autor připravil pro pozvané účastníky pokyny, podle kterých měli

postupovat. Do absurdního děje však provokativně zapojil vedle přátel i náhodné kolemjdoucí.⁸

V roce 1967 založil Milan Knížák hudební skupinu, kterou po několika změnách nazval také Aktual. Její vystoupení měla happeningové rysy a inspirovala řadu undergroundových skupin. Vedle tradičních nástrojů její členové používali sirénu, vrtačky, motocykl či plechovky naplněné sklem.

7 MORGANOVÁ, Pavlína: *Akční umění*, s. 12–15.

8 KLIMEŠOVÁ, Marie: *České výtvarné umění druhé poloviny 20. století*. In: ALAN, Josef (ed.): *Alternativní kultura. Příběh české společnosti 1945–1989*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2001, s. 390–391.

Happening Milana Knížáka „Demonstrace jednoho“, 1965 (foto: Zdena Žižková, archiv Milana Knížáka)

V druhé polovině šedesátých let se uskutečnily první happeningy Eugena Brikiuse se specificky českým výrazem a jistým odkazem na tradici Strany mírného pokroku v mezích zákona. Jeden z nich, „Díkůvzdání“ v roce 1967, vynesl autorovi týdenní vazbu.⁹ Brikcius zdůraznil dva důvody, proč si jako umělecký vyjadřovací prostředek zvolil právě happening: „V průběhu 60. let jsem měl tendenci vyhnout se slovu, které ani nebylo. Nejen proto, že nejsem grafoman. A to slovo, které ani nebylo, jsem chtěl učinit tělem. Proto jsem zvolil happening jako formu tělesného podnikání. Druhý moment tkvěl v tom, že se mohl zúčastnit každý a nebylo zapotřebí privilegovaného autora. Čili jakási tělesnost v rámci spontánně

probíhajícího rituálu. Šlo o to, aby si všichni hráli a v podstatě anonymně. Má autorská povinnost spočívala v tom vzít na sebe v případě nutnosti odpovědnost, když už jsem si to vymyslel. To bylo první, co se mi nepovedlo. Při zásahu policie vystoupilo jméno z anonymity. K tomu vůbec nemělo dojít, protože na jméno nesejde.“¹⁰

Stejně jako ve světě najdeme předchůdce aktérů happeningů, jejich inspirátory, souputníky i následovníky také v českém prostředí. Vladimír Borecký připomněl v knize o spolku Recesistů, jehož kořeny sahají do třicátých let, s odvoláním na práce ruského literárního kritika Michaila Michajloviče Bachtina, že groteskno a komiku

9 Srov. BRIKIUS, Eugen: *Sebraný spis*. Evropský kulturní klub, Praha 1992, s. 9–26.

10 KRINCVAJOVÁ, Věra: Eugen Brikcius. Na věži ze slonoviny. *Studentské listy*, roč. 2, č. 22 (25. 10. 1991), s. 13.

Happening
Eugena Brikiuse
„Pivní zátíší 3“,
1967 (archiv
Eugena Brikiuse)

můžeme najít ve středověkých svátčích bláznů s organistickými procesími, oslími slavnostmi či marseillskými tanci. Zmínil také s určitou ironií domácí tradici včetně Ladislava Klímy s jeho ludibrionismem, Josefa Váchala s poetikou krvavého románu či T. R. Fielda s doktrínou o prapršnu a s mytologií Lomikela, boha kanálů, Boudníkův explozionismus, Lukešův paxismus, kukuckismus Jičina a Vašíčka, vědecký fekalismus královéhradeckých mediků, hnutí Šmidrů, které se konstitovalo koncem padesátých let z výtvarníků, hudebníků, herců a spisovatelů (Koblasa, Nepraš, Vožniak, Dlouhý, Lampl, Klusák aj.),

Křižovnickou školu čistého humoru bez vtípu založenou v pražské hospodě U Křižovníků (Sion, Nepraš, Brikcius, Plíšková, Hanel, Jírouš, Valoch, Wilson ad.) či Řimsologickou společnost založenou v sedmdesátých letech s odkazem na Váchalův *Krvavý román*.¹¹

Akce připomínající happeningy najdeme rovněž ve studentském prostředí padesátých a šedesátých let. Nejviditelnější byly majáles, tradiční studentské slavnosti, které byly v tomto období povoleny v Praze pouze v letech 1956, 1964, 1965, 1966 a 1968. I když je pořádala

11 BORECKÝ, Vladimír: Znovuobjevení recese. In: BOR, Vladimír: *Recese*. Paseka, Praha – Litomyšl 1993, s. 221–223.

oficiální mládežnická organizace, měly studentské průvody výrazně nonkonformní a resistentní podobu. Projevovала se zejména formou mnoha hesel kritických nejen k vnučované ideologii, ale také ke konkrétním politickým událostem. Happeningový charakter měly především volby krále majálesu, z nichž nejznámějším se 1. května 1965 stal americký básník Allen Ginsberg, který byl několik dnů po svém zvolení vyhoštěn z Československa pro „kažení mládeže“. Pražský majáles měl velký dopad, neboť se akcí s ním spojených zúčastnily desítky tisíc osob. Majáles se navíc konal nejen v hlavním městě, ale také v Bratislavě,

Plzni či Olomouci. Opoziční nádech měla také neoficiální prvomájová večerní setkání mládeže na pražském Petříně, která se zde konala od roku 1962 a byla pravidelně rozháněna příslušníky Sboru národní bezpečnosti. V souvislosti s těmito událostmi byla ze středních i vysokých škol vyloučena řada jejích účastníků. S desítkami osob byly dokonce uspořádány soudní procesy.¹²

12 Blíže BLAHA, Anton a kol.: *Pyžamová revolúcia*. Vydavateľstvo Nebojsa, Bratislava 2007; MATTHEWS, John P. C.: *Majáles 1956. Nevydáená revolta československých studentů*. Pius, Brno 2000; SVA-TOŠ, Michal: Historie studentských majálesů. *Dějiny a současnost*, roč. 23, č. 2 (2001), s. 22–26; KONEČNÝ, Karel: Majáles v Olomouci 1956. *Střední Morava*, roč. 7, č. 12 (2001), s. 93–103; BLÁŽEK, Petr: Vyhoštění krále majálesu. Allen Ginsberg a Státní bezpečnost. *Paměť a dějiny*, 2011, roč. 5, č. 2, s. 28–43; TYŽ: Akce „Mácha“. Historická rekonstrukce petřinských událostí 1. května 1962. In: PETRÁŠ, Jiří – SVOBODA, Libor (eds.): *Československo 1954–1962*. Jihočeské muzeum – ÚSTR, České Budějovice – Praha 2015, s. 193–203; BLÁŽEK, Petr: Majáles 1956. Pražská studentská slavnost ve fotografiích Antonína Rozsypala. *Paměť a dějiny*, roč. 10, č. 1 (2016), s. 108–113; BLÁŽEK, Petr (ed.): *Králové majálesů. Studentské slavnosti v Československu 1945–1990 / The Kings of Majáles. Student Festivities in Czechoslovakia 1945–1990*. Muzeum paměti XX. století, Praha 2022.

Křižovnická škola čistého humoru bez vtípu vznikla v roce 1963 v hospodě U Křižovníků (foto: Helena Wilsonová)

Na přelomu šedesátých a sedmdesátých let se v Československu odehrála řada kolektivních akcí, kde se angažovali lidé z postupně se propojujícího opozičního prostředí. Stejně jako v případě tvorby Milana Knížáka a Eugena Brikciuse vznikaly v rámci určité sociální skupiny, byly výrazem radikálního životního postoje na hranici rituálu a refletovaly krizi klasického uměleckého projevu a hledání nového typu umělecké komunikace v aktivizaci jejich účastníků.¹³ Vedle již zmíněných Eugena Brikciuse, Rudolfa Němce

a Olafa Hanela jich několik připravila rovněž Zorka Ságlová s přáteli z okruhu undergroundových skupin The Plastic People a The Primitives Group, někteří z akčních umělců pracovali také s přírodou (*land art*) či tělem (*body art*). Známé jsou akce Milana Kozelky, Vladimíra Havlíka, Petra Štembery, Jiřího Valocha, Ivana Kafky, Jana Mlčocha a řady dalších.¹⁴

Z výše uvedených uměleckých kořenů vychází také různé formy politických happeningů. Na rozdíl od klasických happenin-

13 KLIMĚŠOVÁ, Marie: České výtvarné umění druhé poloviny 20. století, s. 390.

14 Blíže MORGANOVÁ, Pavlína: *Akční umění*.

Allen Ginsberg se stal králem majálesu 1. května 1965. O několik dnů později byl z Československa vyhoštěn (foto: Jindřich Šaroch, ČTK)

gových akcí z padesátých a šedesátých let i pozdějších experimentů s převažujícím uměleckým záměrem jsou to především sociální události ve smyslu setkávání, jehož organizátoři chtějí primárně pomocí recese, humoru a grotesky napomoci ke změně politických poměrů a ovlivnit rozdělení moci. Většinou se odehrávají ve veřejném městském prostoru, zejména na ulicích a náměstích. Často využívají symbolických míst a výročí, včetně režimních rituálů, kterým

dávají nový či posunutý smysl.¹⁵ Takto vymezené politické happeningy se odehrávaly také na konci osmdesátých let v sovětském bloku, nejznámějšími byly akce polské Pomerančové alternativy (*Alternatywa Pomarańczowa*).¹⁶

15 Srov. RYBNÍČKOVÁ, Alena: Úvod: Inicijace happeningem. In: RYBNÍČKOVÁ, Alena – CHLUP, Radek – PEHAL, Martin – KOUBKOVÁ, Evelyne: *Happening: Mezi záměrem a hrou*. AMU, Praha 2015, s. 19.

16 Správný předklad polského názvu by měl znít Oranžová alternativa, vzhledem k ustálenosti i poetičnosti je použit tradiční název Pomerančová alternativa.

Ivan Martin Jirous a Věra Jirousová při akci Zorky Ságlové v Průhonicích, jaro 1969 (foto: Zora Ságlová)

